

Vårdhygien Skåne

Godkänt datum 2023-09-26
Godkänd av Medicinskt sakkunnig
Version 1.0

Smittvägar i vård och omsorg - talarmanus

Bild 1:

Att förhindra vårdrelaterade infektioner är en viktig del i patientsäkerhetsarbetet.

Vårdarbetet ska alltid bedrivas på ett sådant sätt att smittspridning varken sker mellan patient till patient eller mellan personal och patient.

Därför är det viktigt att man som personal har kännedom om vanliga smittvägar och hur man ska arbeta för att bryta dessa.

Bild 2 Normalflora:

Alla personer har sin egen normalflora av bakterier som bl.a. hjälper till att stöta bort bakterier som kan göra oss sjuka.

Bakterier är bra att ha på rätt ställe i kroppen, men kan orsaka sjukdom om de hamnar på fel ställe. E. coli bakterier t.ex. finns normalt i tarmen där de gör nytta, men kan orsaka infektion om de hamnar i urinvägarna.

Patienter inom vård och omsorg kan ha ett nedsatt immunförsvar som gör dem mer mottagliga för smitta. Har de dessutom en bruten hudbarriär, t.ex. eksem, sår, KAD, stomi, PEG och andra infarter löper de större risk att plocka upp bakterier.

Risken för smittspridning är större hos patienter som har diarré/kräkningar, eksem samt läckande sår.

Bild 3 Smittvägar:

Det är viktigt att ha kunskap om smittvägar för att förstå hur man ska arbeta för att undvika smittspridning.

Dessa smittvägar förekommer inom vård och omsorg: *Kontaktsmitta, droppsmitta, tarmsmitta, blodsmitta och luftburen smitta.*

- Vilken är den vanligaste smittvägen inom vård och omsorg?
Svar: Kontaktsmitta.

Många har uppfattningen att allt kan spridas via luften, men luftburen smitta är ovanlig. Smittämnen flyger ytterst sällan på oss utan det är vi som flyttar på dem med våra händer, kläder samt via material och utrustning.

Bild 4 Direkt kontaktsmitta:

Smittämnen överförs direkt från en smittad individ till en mottaglig individ utan mellanled.

Exempel:

- Personal med hudinfektion, t ex en nagelbandsinfektion överför bakterier till en patients sår eller slemhinna.
- Bilden visar en förstoring av ett skabbdjur. Skabb sprids vid en längre hudkontakt (ca 15 min.) då djuret kan krypa från en individ till en annan.

Bild 5 Indirekt kontaktsmitta:

Smittämnen överförs via mellanled från en individ till en annan.

Detta kan ske med händer, kläder eller föremål som är förorenade med smittämnen från hud, sår, luftvägar, kräkning, urin eller avföring. Så sprids till exempel hudbakterier och tarmbakterier, inklusive multiresistenta bakterier och många virusinfektioner.

Exempel:

- Duschstol som kommer i kontakt med ett öppet sår och som sedan används till flera patienter utan att den rengörs/desinfekteras mellan användning.
- Influensa- och förkylningsvirus kan vid nysning eller hosta landa på t.ex. ett matbord och via händer nå mottagarens slemhinna.

Indirekt kontaktsmitta via personalens händer är den vanligaste smittvägen inom vård och omsorg.

En yta kan vara för ögat synligt ren men ändå vara full av bakterier eller virus.

Bild 6 Droppsmitta, dropp-kontaktsmitta:

Smittämnen hostas/nyses/kräks ut i stora tunga droppar som sprids inom en armlängds avstånd från ansiktet

Som exempel kan nämnas förkylning, influensa och vinterkräksjuka (*calici*).

- Dropparna kan nå mottagarens öga-, näs- eller munslemhinna och blir då en direkt droppsmitta.
- Dropparna kan också falla ned på föremål och ytor där smittämnet plockas upp via händerna och sprids vidare till annan individ eller till den egna öga-, näs- eller munslemhinnan. Detta är en droppkontaktsmitta och är vanligare än den direkta droppsmittan.

Bild 7 Tarmsmitta (fekal-oral smitta):

Smittämnen utsöndras med tarminnehållet och måste nå munnen för att smittöverföring ska ske. Detta sker som direkt kontaktsmitta via vatten och livsmedel som förtärs eller indirekt kontaktsmitta via förorenade händer och ytor.

- Som exempel kan nämnas vinterkräksjuka(*calici*), *Clostridium difficile*, ESBL, VRE.

Bild 8 Blodburen smitta:

Smittämnen som överförs via blod, blodprodukter eller blodtillblandade kroppsvätskor till annan individs blod eller slemhinna. Detta kan t ex ske om man sticker sig på en använd kanylspets eller via kontaminerade injektionsläkemedel.

- De vanligaste smittämnen är *hepatit B virus*(HBV), *hepatit C virus* (HCV) och *humant immunbrist virus* (HIV).
- För att minimera risken för stickskada ska man använda sticksäkra produkter och följa rutiner för stickande/skärande avfall. Överfyllda riskavfallsbehållare ökar risken för stickskada.
- Injektionsläkemedel i flerdosbehållare som används till flera patienter kan vid felaktigt handhavande överföra smitta. Sprutor för engångsbruk får aldrig återfyllas.

Bild 9 Luftburen smitta:

Luftburen smitta förekommer sällan inom kommunal vård och omsorg.

De i dagsläget kända luftburna infektionerna är aktiv lungtuberkulos, mässling och vattkoppor.

När en infekterad individ hostar och/eller nyser kan små droppar (aerosoler) med smittämne spridas med luften. Aerosoler är så små att de kan hålla sig svävande i luften och på så vis infektera en mottaglig individ via luftvägar och/eller ögonslemhinna.

- Aktiv lungtuberkulos är en infektion som sitter i lungan. Smittsamhet upphör kort tid efter insatt behandling.
- Mässling och vattkoppor är sjukdomar som främst drabbar barn.

Bild 10 Vem bär på smitta?

Vi vet inte vem som bär på smitta.

Vårda därför alltid patienter utifrån vilka symtom och/eller riskfaktorer som de har.

Riskfaktorer som man ska vara observant på tas upp på följande bilder.

Bild 11 Riskfaktorer för smittspridning:

En bruten hudbarriär är en stor risk för att både fånga upp och sprida bakterier och/eller virus som kan orsaka sjukdom.

Åtgärdsförslag för att minimera risker för smittspridning:

- Se till att sår och konstgjorda kroppsöppningar har en väl fungerande omläggning.
- Torr, flagande hudkostym ökar risken för smittspridning. Försök att åtgärda hudbesvären.
- Hantera PICC-line och katetermaterial så att inte bakterier tillförs. Arbeta aseptiskt, dvs. så att renhetsgraden behålls.

Bild 12 Riskfaktorer för smittspridning forts.

Kroppsvätskor kan innehålla stora mängder bakterier och/eller virus som kan orsaka sjukdom.

Åtgärdsförslag för att minimera risker för smittspridning:

- I särskilda boendeformer och på korttidsenheter bör patienter med pågående diarré och/eller kräkning vistas på enkelrum med egen toalett och dusch alt. egen lägenhet.
- Ett väl fungerande inkontinensskydd förhindrar läckage.
- Patienter som har väl omlagda sår samt fungerande stomibandage och/eller inkontinenshjälpmedel kan vistas i gemensamma utrymmen utan risk för smittspridning.

Bild 13 Riskfaktorer för smittspridning forts.

Luftvägar:

Vid luftvägsinfektion innehåller dropparna från hosta och nysningar stora mängder bakterier och/eller virus som kan orsaka sjukdom.

Åtgärdsförslag för att minimera risker för smittspridning:

- Instruera patienter i host- och nysetikett, vilket innebär att hosta eller nysa i armvecket eller i en engångsservett. Skapa möjlighet för patienter att kunna utföra en god handhygien.

Kognitiv förmåga:

Det finns en risk för smittspridning vid bristande förmåga att förstå och följa instruktioner såsom att sköta sin handhygien, att inte vistas bland andra vid diarré och/eller kräkning samt låta eventuella förband och inkontinenshjälpmedel sitta kvar.

Åtgärdsförslag för att minimera risker för smittspridning:

- Personal måste göra en bedömning av patientens förmåga att förstå och följa givna instruktioner och erbjuda hjälp till de patienter som behöver det.

Bild 14 Hur förebyggs smittspridning?

- Socialstyrelsen föreskrift är inte valfri utan ska tillämpas av all personal som arbetar eller studerar inom vård och omsorg.
- Säkerställ att patienter har rena händer inför vistelse i gemensamma utrymmen, deltagande i gemensamma aktiviteter, inför måltider och efter toalettbesök.
- Säkerställ att renhetsgrad bibehålls från förråd till användande. Kassera överblivna engångsprodukter. De får inte återföras till förråd eller användas till annan patient.
- Flergångsprodukter (mobil dusch- och toalettstol) och flergångsinstrument (sax, blodtrycksmanschett) mm ska desinfekteras för att kunna användas till flera patienter.
- Vårdgivaren ansvarar för att en städpolicy upprättas. Policyn ska också innefatta flyttstädning och städning vid specifik smitta.

Bild 15 Vill du veta mer?

På Vårdhygiens hemsida under fliken Kommunal vård och omsorg finns:

- Dokumentet *Grundläggande vårdhygieniska rutiner inom kommunal vård och omsorg*, är ett kunskapsstöd som all personal bör ta del av. Dokumentet tar upp hur man inom vården ska arbeta för att förebygga vårdrelaterade infektioner och minska risken för smittspridning.
- Utbildningsmaterial:
 - *Basal hygien i vård och omsorg*, tar upp hur man som personal ska arbeta för att förebygga direkt och indirekt kontaktsmitta.
 - *Influensa*, som tar upp hur man som personal ska arbeta för att förhindra spridning.
- Riktlinjer för specifika smittor.

Bild 16:

Tack!